

בחיפוש אחר האור הגנוז

(מרדכי עובדיהו — בן 70)

ג. יוחנן

בהגיעו לגיל הנחשב מופלג בעיני רבים, מצטיין מרדכי עובדיהו באותה רוח־נעורים שאפינה אותו מני־אז — בחיפוש ללא־ליאות אחר האור הגנוז, הלכה למעשה, במימד ההיסטורי כבמימד האקטואלי של „נצח ישראל לא ישקר“. אף־כי מאחוריו נערמים תילים תילים של פעילויות והישגים לא־מבוטלים כל־עיקר, לא־רק בתחומה של הספרות, אלא גם בזה של עריכה מיקצועית־רפואית עניפה (בייחוד בזה של סיגנונם המעולה של שני בטאונים רפואיים מובהקים, בהוצאת מרכז קופ"ח — "דפים רפואיים" ו"רופא המשפחה"). הרינו מתרשמים בעיקר משפעת הגילויים המוחשיים של יצירתיות ספרותיות נעלה, הבאים לידי ביטוי בסיפורי־הזוויה כמסות, בדברי־ביקורת כבוטות פובליציסטיות.

לא־בכדי הרגיש אברהם קריב, לרגל הוצאתו־לאור של אחר משבעת ספריו של מ. עובדיהו (קובץ סיפוריו: "תחנה אחת קודם"), שהסופר דומה בסיגנונו המלוטש, "לחליפה משוכחה, שנקנתה לא מן־המוכן, אלא הותקנה בידיים אמונות, לפי הגיזרה. — עובדיהו אינו מבושש מגושי חמרים שבמציאות, אלא בורר לו את האיכויות הדקות בלבד. ואלו שונות הן: ישנה איכות לירית, איכות אסתטית, איכות מוסרית ופילוסופית".

ולא זו אף זו: מ. עובדיהו מחונן בטבעית־עין מאין כמוה בכל הנוגע להווי הישראלי הטיפוסי, עד־כדי־כך שאפילו משורר ידוע, תיאר (בעילום־שם: מ. בן־אסתר) את המיוחדות שבזיקתו של מ. ע. לאותו הווי "פרוזאי", לכאורה, שגם בו גנוז האור שאליו נכסף תמיד המספר: "זכה מרדכי עובדיהו לרגישות העין ולרגישות הלב. עשרות אנשים עוברים על־יד בית קטן, רעוע, העומד בודד, עובב בשרה, ואינם שמים־לב אליו, אך עיני מרדכי עובדיהו נעצרו ובלבו מתרקם סיפורו של הבית, הרהורים על בונים, ודייריו, על שמחותיהם ודאגותיהם, על אשר עבר עליהם במשך עשרות בשנים".

כזה הוא מ. עובדיהו — בכל עבודתו הספרותית והפובליציסטית. מעניין בהקשר זה, כי גם בשיחותיו עם המשורר הלאומי שלנו, שכונסו בקובץ "מפי ביאליק", מתמוגגת באורח פורה — חרות־העין וליטוש־הלשון, והקורא אינו מסוגל להבחין בין התוך "הפאוסטי" (המבט החודרני, המגביה־עוף למרחקי־זמן־וחלל של סוגיות ספרות, תרבות ולאום), ובין הקליפה "האפולינית" (חוכמת־הנסתר שהוריקה ללשון חצובה בסלע, ועל־אף זאת — לשון מקובלת על הכל). אין תימה על־כי סיפוריו, בחלקם, נכללו באי־אלו אנטולוגיות וספרי־לימוד בארץ, כהמחשה מובהקת לייחודיות זו שבכתיבת מ. עובדיהו. ברם, יצויין כאן כי מקצת מיצירותיו של מ. ע. תורגמו לאנגלית, רוסית ואיריש, ואילו המחבר עצמו עסק בתירגומים מאנגלית ("מתוך רמצי האפר", שירי השואה לסילביה פלאט האומללה, ועוד היד נטויה). ואף־על־פי־כן: אין כתיבתו היוצרת של מ. ע. מתמצית בחיפוש מתמיד אחר האור הגנוז באומתנו, ארצנו וההווי היום־יומי וההיסטורי של תרבותנו הלאומית. דומה, כי סופר זה ניחן, יותר מרבים וטובים בספרותנו — כרבו ומורו: ג. שופמן — בסוד־הצימצום. שלושת ספריו האחרונים: "יופי חדש" (סיפורים ורישומים), "נדבכים" (מסות ורישומים על סופרי דור, אוסף א'), "בסער ובדממה" (דמויות בספרותנו החדשה, אוסף ב'), שפורסמו בשנים האחרונות — מעידים יותר מכל על בשרונו המיוחד של מ. ע. לשרטט בקווים חדים אחרים עולם־ומלואו; כשם שחיפושיו אחר האור הגנוז נחשפים דריר אפילו בסיפוריו הקודמים ביותר בדבר מצבים אכסיסטנציאליים הנובעים מגיון־השואה, השכול וקריעת־ללבבות שבקבות קציר־הדרמים של מלחמת־ישראל, הנאבקת על נפשה.

יחד-עס-זאת, גלוי לעין-כל כי למרות סיגנונו הנארטיווי-אילוסטראטיווי המעמיק, יש — ולא-אחת! — בסיפורי-ההווי של מ. ע. גם הצלפות מהוקצעות הגובלות בסטירה חברתית, שבהן הותך לראווה תבליט של הומור דקיק, השם ללעג את כסילות-הארם. וכל זה — מתוך אהבת ארם ומולדת, המלווה כל רישום או סיפור, מסה או סיקור. אהבה המטשטשת גבולות בין יצורי-אנוש, יהודים כערבים, ותיקים כעולים, שזה מקרוב באו ארצה. אהבה התובעת את עלבונה של האנושיות — תוך הוקעת גילויי הניוון הביורוקראטי וחישוב הנגעים והפגעים הרבים, המתלווים תדיר לקיומנו הלאומי, כאן ועתה (שהרי "הצל" והכיעור מהווים תמיד תופעות-לוואי לאותו אור גנוז, שלקראתו יוצאת נפשו של מ. עובדיהו וש' כולנו גם-יחד) ...

הוא הדין בהערכתיו הספרותיות-ביקורתיות של מ. ע., בשתי אסופות המסות והמאמרים שלו, כאמור, שבהן באות לידי ביטוי ממצה אותן תכונות-יסוד, המאפיינות את דפוסי-כתיבתו היוצרנית: הן מצטיינות ביופיין, וצימצומן.

באחת: מרדכי עובדיהו הוא, בראש-דבר, אנוש, מקור לא-אכזב לחמימות אנושית, המקרבת רחוקים אך אינה מרחיקה קרובים, המסירה — על-דרך סיגנונו המקורי והמלוטש — אבני-נגף ולא-מעט התחתים כאחד. הידרשויותיו ספוגות מגמה מובהקת של מחפש אורה אצל אישים שונים שעינו הטובה התמקדה בפעילותם הספרותית או החברתית, בקשת מגוונת של תחומי יצירה של התרבות העברית החדשה. מסותיו ומאמריו עוברים את כור-ההיתוך של אינטרפרטציה ייחודית בכל הכרוך באישיותם, יצירתם, מצוקותיהם ושאיפותיהם. עקב-כך, נחשפת לעיני הקוראים פאנוראמה ססגונית של סופרים, משוררים והוגים — "נרדכים" ו"דמויות בספרותנו החדשה", בני דור-התחייה וההתחדשות התרבותית בארץ-ישראל.

ועל-אף כל אלה, דומני כי המיוחדות שבכתיבתו הספרותית והפובליציסטית של מרדכי עובדיהו (הנמשכת גם עתה, אם-כי לעתים בקילוחים דקים בלבד, מחמת מיגבלות בלתי-תלויות בו-עצמו), נעוצה בכך, שאי אתה מסוגל לקבוע בוודאות אובייקטיבית או בנחרצות סובייקטיבית, אם עיצוב הרישומים והמאמרים, המסות והסיפורים שלו, הוא בעל איפיונים פובליציסטיים גרידא או ספרותיים מובהקים. אפשר שדווקא כאן טמון סוד כישורו המקורי של מרדכי עובדיהו — יכולתו לקרוע גבולות חדשים לגבי שני תחומים קורלטיביים, אך שונים מבחינת עיצובם ותיפקודם.